

20.03.25

7-Б кл.

Історія України

вч. Рзаєва Н.О.

Тема: Культура Русі-України в XI-XIII ст. Архітектура. Мистецтво.

Мета уроку: ознайомити учнів із процесом виникнення східнослов'янської писемності та розвитком української мови, з'ясувати значення заснування шкіл, проаналізувати основні здобутки давньоруської культури у XI -XIII ст. ; розвивати в учнів уміння робити певні висновки; формувати естетичні смаки учнів, потребу в збереженні культурних пам'яток минулого.

Актуалізація опорних знань

Бесіда

1. Назвіть основні книжкові пам'ятки Київської Русі другої половини XI — початку XIII ст.
2. Що таке літопис?
3. Яку назву має основний літописний звід Русі, що став основою для всіх наступних?
4. Що таке ізборник?
5. Де і коли вперше згадується назва «Україна»?
6. Що таке патерик і про який найвідоміший патерик відповідного періоду ви знаєте?
7. Які види усної народної творчості розвивалися удругій половині XI — початку XIII ст?

Мотивація навчальної діяльності

Синтез думок

Відомий письменник Борис Олійник писав: «Ми смертні. Та знайте: не вмирає тільки культура народу» Чи важлива культура для нації кожного народу? Чому?

«Чим вище культура, тим вище цінується праця» - Вільгельм Рошер

«**Культура** — це прагнення до досконалості за допомогою пізнання того, що найбільше нас турбує, того, про що думають і говорять. М.Арнольд.

Вивчення нового матеріалу

За часів Ярославичів і Володимира Мономаха в Русі-Україні продовжувала розвиватися архітектура. Як і раніше, архітектурний вигляд міст і сіл визначався насамперед дерев'яними будівлями, які були пишно декоровані. Із дерева будували укріплення міст і зводили храми. У літописі йдеться, що на початку XII ст. у Києві існувало щонайменше 600 дерев'яних храмів. Проте головні храми будували із цегли та каменю. Від другої половини XI ст. спостерігалось справжнє піднесення монументального будівництва. Так, у другій половині XI — на початку XII ст. у Києві були споруджені собори Дмитрівського, Михайлівського Золотоверхого, Видубицького, Києво-Печерського та Кловського монастирів. Набував поширення новий тип монастирського храму: шестистовпна будівля з одним куполом.

Видубицький монастир у Києві.

Сучасний вигляд

Архітектура

П'ятницька церква (Чернігів). Кінець XII ст.
Зруйнована у 1943 р.

Успенський собор. Побудований у 1073–1078 роках.
Зруйновано у 1941 р.

Архітектура

Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир.
Оригінальний храм спорудили в 1108–1113 роках за правління онука
Ярослава Мудрого київського князя Святополка Ізяславича

Руїни собору Михайлівського
золотоверхого монастиря після
підриву 14 серпня 1937 р.

Новий тип храму започаткував Успенський собор Києво-Печерського монастиря (1078 р.). Згодом за його зразком Володимир Мономах збудував храм у Ростові. У 1108 р. за типом Успенського був зведений Михайлівський Золотоверхий собор у Києві. У Переяславському князівстві наприкінці XI ст. при єпископі Єфремі виникла перша в історії руського зодчества регіональна школа. Переяславське князівство було серед руських земель чи не найбільш «кам'яним», маючи власне об'єднання зодчих-каменярів і власні виробництва цегли, скла, посуду, які зовні помітно відрізнялися від тогочасних київських. Кам'яні храми — божниці (так їх

називали на Переяславщині) будували не тільки в княжому місті, але й в інших містах і навіть селах. Переяславці також працювали і за межами своєї землі.

Починаючи з 30-х рр. XII ст. архітектура Русі-України набувала нових рис. Це було пов'язано з посиленням політичної ролі удільних князівств і розбудовою їхніх столиць. Значно збільшувалася кількість споруд, але зменшувалися їхні розміри. Також спрощувалися й архітектурні форми. Замість шестистовпних будівель поступово з'являлися чотиристовпні. Змінювалася техніка кладки стін.

Характерними пам'ятками цього періоду є храм Федорівського монастиря (1131 р.), церква Богородиці Пирогощі (1132 р.), Кирилівська (1146 р.) і Василівська (1183 р.) церкви в Києві, Юр'ївська церква (1144 р.) у Каневі, Борисоглібський (1128 р.) та Успенський (40-ві рр. XII ст.) храми в Чернігові.

У цей самий час формувалися і власні архітектурні школи: переяславська, галицька та інші. Так, галицька архітектурна школа активно запозичувала елементи в західноєвропейських майстрів: колони, заглиблення в стінах, вітражі тощо.

Хвилинка відпочинку. Гімнастика для очей

https://youtu.be/u_fLRqqJ59E?si=uANSHgRkLIGVwBpf

З архітектурою церков тісно пов'язаний монументальний живопис, представлений мозаїками і фресками. Мозаїками були прикрашені храми Михайлівського Золотоверхого монастиря й Успенський собор Києво-Печерського монастиря. У Михайлівському храмі збереглися композиція «Євхаристія», зображення Дмитрія Солунського, Стефана і Фадея. Порівняно із Софійським собором мозаїки Михайлівського Золотоверхого собору насичені більш яскравими кольорами, мають чіткіші лінії, більшу динаміку, а його персонажі наділені індивідуальними рисами. Із початку XII ст. храми прикрашали переважно фресками, мозаїки вже не використовувалися. Найбільш цікавими вважають фрески Кирилівської церкви, церкви Спаса на Берестові. Визначним здобутком мистецтва Русі-України є іконопис. Ікони були першими творами станкового живопису. Проте ікона — це не просто картина. Це предмет релігійного культу, перед яким віруюча людина молиться Ісусу Христу, Богородиці, святим. На іконах зображений, як правило, один образ. Видатним живописцем Русі-України був чернець Аліпій, що брав участь у розписі Успенського собору Києво-Печерського монастиря. Він прославився написанням ікон, деякі з яких вважають чудодійними.

Мистецтво

Пророк Самійло. Фреска з Михайлівського Золотоверхого монастиря

Видатним живописцем Русі-України був чернець Аліпій, що брав участь у розписі Успенського собору

В XI—XIII ст. досягли розквіту технології руських ювелірних майстрів — перегородчастої емалі, зерні та черні. Мистецтво зерні передбачало напаявання на виріб невеликих золотих кульок, що утворювали відповідний орнамент.

Узагальнення. Систематизація. Рефлексія.

Колективне обговорення

* Які прояви розвитку культури Русі-України слід вважати одними з найкращих у європейській середньовічній цивілізації? Чому?

* Назвіть основні книжкові пам'ятки Русі-України другої половини XI — початку XIII ст.

* Назвіть визначні пам'ятки архітектури Русі-України другої половини XI — початку XIII ст., які збереглися до нашого часу.

Перегляньте відео: <https://youtu.be/xp7NVqHRftM?si=5Xch0lst14EY8TFI>

Домашнє завдання:

- Прочитати § 17, записати визначні архітектурні пам'ятки (рік будівництва, місто).
- Повторити тему Культура Русі-України у X-XI ст.

Завдання надсилайте на освітню платформу Human або на ел. адресу nataliarzaeva5@gmail.com

Бажаю успіхів у навчанні!